

Основні тенденції формування та використання фінансових ресурсів бюджету м. Чернівці в умовах підвищення фінансової автономії

Лютік О.М.

асистент кафедри фінансів
Буковинського державного фінансово-економічного університету

Статтю присвячено розгляду основних положень фінансової автономії місцевого самоврядування в Україні. Визначено ознаки автономії в контексті місцевого самоврядування. Досліджено систему кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади. Розраховано і проаналізовано показники фінансової автономії з наданням їх характеристики. Виявлено проблемні аспекти забезпечення фінансової автономії, зокрема наголошено на недостатньому рівні фінансової автономії місцевого самоврядування для виконання своїх повноважень. Запропоновано шляхи вирішення наявних проблем.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, фінансова автономія, кількісні показники фінансової автономії.

Лютік О.М. ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ БЮДЖЕТА Г. ЧЕРНОВЦЫ В УСЛОВИЯХ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ АВТОНОМИИ

Статья посвящена актуальным вопросам финансовой автономии местного самоуправления в Украине. Определены признаки автономии в контексте местного самоуправления. Исследована система количественных показателей финансовой автономии с представлением их характеристики. Выявлены проблемные аспекты обеспечения финансовой автономии, в частности сделан акцент на недостаточном уровне финансовой автономии местного самоуправления для выполнения своих полномочий. Предложены пути решения имеющихся проблем.

Ключевые слова: органы местного самоуправления, финансовая автономия, количественные показатели финансовой автономии.

Lyutik O.M. MAIN TRENDS OF FORMATION AND USE OF FINANCIAL RESOURCES BUDGET CHERNOVTSY TOWN IN CONDITIONS OF INCREASING FINANCIAL AUTONOMY

Some main issues of the financial autonomy of local self-government in Ukraine are described. The signs of autonomy in the context of local self-government are simultaneously identified, as well as organizational and legal basis of its existence. The system of quantitative indicators of financial autonomy of local authorities is studied. The regularities of financial autonomy with providing their characteristics are analysed. Some problematic aspects of ensuring financial autonomy, in particular the emphasis on the insufficient level of financial autonomy of local self-government to carry out its authority are identified. Solutions to existing problems are proposed.

Keywords: local selfgovernment, financial autonomy, quantitative financial autonomy, authority.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення ефективного розвитку регіональних галузей економіки та підвищення рівня життя населення на регіональному рівні неможливе без забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади, і саме тому завдання забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади є нагальним, оскільки дотаційність більшості місцевих бюджетів унеможлиблює економічний розвиток територій та спричинює значний тиск на державний бюджет.

Зростання теоретичних та практичних потреб у визначенні та активізації прихованого бюджетного потенціалу територій для забезпечення фінансової автономії місцевих

органів влади сприяє підвищенню ролі органів місцевого самоврядування в суспільному житті в умовах демократизації суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичним підґрунтям дослідження стали наукові праці українських науковців: В.Г. Боронос, Г.В. Возняк, Л.І. Гончарової Т.О. Стеценко, К.В. Іоненко, С.С. Шумської, І.І. Чуницької. Певний внесок у науково-методичне вирішення досліджуваного питання зробили такі російські вчені, як Л.М. Абалкин, А.Б. Ахмедов, Ж.Г. Голодова, М.Г. Завельській, Є.К. Конярова, Н.І. Яшина та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте коло питань щодо методів оцінки фінансової автономії міс-

цевого самоврядування не знайшли достатнього науково-теоретичного та методологічного вирішення і потребують комплексного вивчення та дослідження. Вищевикладене й зумовило вибір теми дослідження і визначило мету, структуру та зміст статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є наукове обґрунтування необхідності забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади, виявлення основних тенденцій у формуванні та використанні фінансових ресурсів бюджету м. Чернівці, оцінка фінансової стійкості бюджету як основи фінансової автономії та розробка методичних і практичних рекомендацій щодо напрямів її підвищення.

Забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування має стати одним із головних елементів реформування місцевих фінансів України, зорієнтованого на більш повне задоволення потреб та інтересів територіальних громад, підвищення ефективності фінансової діяльності органів місцевого самоврядування й активізацію економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування розглядаються як фонди грошових коштів адміністративно-територіальної одиниці, що формуються в результаті надходжень у різних формах у процесі перерозподілу ВВП і забезпечують фінансування власних та делегованих функцій місцевої влади.

На обсяги фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування впливає багато чинників, головні серед яких:

– розподіл повноважень між органами державної влади й місцевим самоврядуванням;

– розподіл дохідних джерел державного та місцевого бюджетів;

– чинна система оподаткування, перелік податків і зборів, їх ставки, пільги;

– організація міжбюджетних відносин і порядок надання трансфертів місцевим бюджетам із державного бюджету;

– стан фінансового ринку країни та реальні можливості органів місцевого самоврядування у сфері використання запозичених (кредитів) і залучених коштів (місцевих позик);

– склад і фінансовий стан підприємств та інших суб'єктів господарювання, які належать до місцевого господарства;

Розглянемо детальніше підходи до визначення фінансової автономії місцевого самоврядування (табл. 1).

Отже, фінансову автономію будемо розглядати як незалежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті рішень щодо фінансування проблем відповідної території за допомогою власних фінансових ресурсів.

Спроби дати оцінку фінансової автономії адміністративно-територіальних одиниць робляться постійно. Одні розраховували рівень стабільності бюджету, інші – рівень фінансового забезпечення регіону, треті – брали за основу кількісні параметри бюджету тощо. Всі однак в думці, що для оцінки ефективності формування місцевих бюджетів необхідно підходити комплексно, враховуючи всі економічні та фінансові аспекти, що критеріальним показником оцінки формування місцевих бюджетів є рівень фінансової забезпеченості адміністративно-територіальної одиниці.

Фінансова автономія органів місцевого самоврядування є найважливішим показником демократичних процесів у суспільстві.

Таблиця 1

Еволюція трактування поняття «фінансова самостійність» органів місцевої влади

Науковець	Визначення
О.П. Кириленко	Фінансова незалежність органів місцевої влади як незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення для їх вирішення відповідними коштами [1, с. 123].
А.С. Повстяна	Фінансова незалежність полягає у самостійності складання балансу фінансових ресурсів та витрат регіону [2, с. 123].
Ю.А. Глущенко	Приділяє значну увагу визначенню співвідношень між власними доходами та трансфертами. На її думку, саме ці співвідношення відображають рівень автономії місцевих органів влади [3, с. 109].
І.І. Свиридов	Фінансова автономія полягає у відокремленні функцій місцевих та центральних органів влади у нормативно-правовому полі [4, с. 342].
І.Г. Козинець	Визначає фінансову автономію як взаємозв'язок трьох основних аспектів: бюджетної, податкової та цінової і тарифної автономії [5, с. 111].

Відповідно до Європейської хартії, місцеві органи влади мають право на володіння достатніми власними фінансовими ресурсами, якими можуть вільно розпоряджатися.

Реальний стан фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування на виконання функцій і завдань у межах власної компетенції та реалізації доручених центральною владою повноважень є надзвичайно складним. Аналіз статистичних даних підтверджує, що найбільша питома вага належить надходженням від загальнодержавних податкових платежів, які фактично не пов'язані з власною діяльністю територіальних громад. Натомість обсяг ресурсів, що передаються місцевій владі для виконання делегованих повноважень у вигляді трансфертів, не відповідає їх компетенціям. Це неабиякою мірою суперечить демократичним механізмам ринкової економіки, принципам планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад, задекларованих у вітчизняному бюджетно-податковому законодавстві та європейських нормах права.

Розглянемо детальніше динаміку та структуру доходів місцевих бюджетів із точки зору

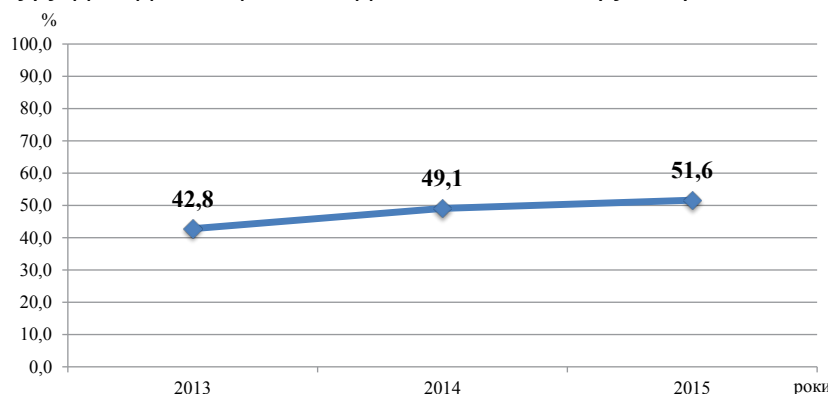

Рис. 1. Динаміка частки трансфертів у доходах бюджету м. Чернівці за 2013–2015 рр.

поділу їх на власні та трансферти, щоб проаналізувати рівень незалежності місцевого бюджету (табл. 2).

Аналізуючи дані табл. 2, можемо зробити висновки про зростання дохідної частини, зокрема про зростання власних доходів місцевих бюджетів майже у два рази, що свідчить про підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів.

Проаналізуємо детальніше динаміку частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів (рис. 1).

Найбільшу питому вагу займають міжбюджетні трансферти – це половина всіх доходів місцевих бюджетів. Звичайно, така ситуація є негативною й аж ніяк не сприятиме підвищенню самостійності місцевих бюджетів.

Отже, можемо зробити висновок, що практика надання міжбюджетних трансфертів в Україні вказує на високий рівень централізації бюджетних ресурсів та високий рівень фінансової залежності місцевих бюджетів від центрального.

Необхідною умовою ефективного виконання основних завдань та покладених на органи місцевого самоврядування функцій виступає створення достатньої дохідної бази місцевих бюджетів. Це обумовлює необхідність обґрунтування видаткової потреби у фінансових ресурсах для реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування, а також приведення у відповідність до зазначеної потреби обсягу та структури власних доходних джерел місцевих бюджетів.

Проаналізуємо співвідношення власних та делегованих

Таблиця 2

Динаміка та структура доходів бюджету м. Чернівці за 2013–2015 рр.

Найменування	Роки						Відхилення (+,-) в сумі звітного періоду до	
	2013		2014		2015		2013 року	2014 року
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума тис. грн.	Питома вага, %	Сума тис. грн.	Питома вага, %		
Власні доходи	597586	57,2	544836,3	50,9	700901,1	48,4	-8,8	-2,5
Офіційні трансферти	446891,8	42,8	525380,3	49,1	747325,9	51,6	8,8	2,5
Разом доходів	1044477,8	100	1070216,6	100	1448227,0	100	0	0

повноважень з основними джерелами їх формування (табл. 3).

Показники співвідношення закріплених та власних повноважень указують на те, що місцеві органи влади виконують переважно делеговані повноваження, тобто їх фінансова незалежність є декларованою, а не фактичною. При цьому постійне зниження частки власних доходів свідчить про скорочення фінансових можливостей територій щодо виконання власних повноважень, спрямованих на фінансування місцевих економічних та соціальних потреб, а це призводить до обмеження фінансової самостійності місцевих органів влади у виконанні власних програм, що загострює проблему фінансового забезпечення територій.

Постійне зниження рівня сукупності власних доходів місцевих бюджетів не дає змоги органам місцевого самоврядування виконувати покладені на них функції та завдання незалежно від центрального уряду.

Загалом, можемо зробити висновки, що трансфертів не вистачає для здійснення орга-

нам місцевого самоврядування делегованих повноважень, отже, рівень фінансової автономії є вкрай низьким, що підтверджується зростанням частки трансфертів для фінансування цих повноважень.

Збільшення міжбюджетних трансфертів свідчить про зниження доходних джерел органів місцевої влади, необхідних для виконання покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих, що, своєю чергою, вказує на високу централізацію бюджетних коштів на державному рівні і надзвичайно значну залежність органів місцевого самоврядування від розподілу фінансових ресурсів через державний бюджет.

У цих умовах для забезпечення стабільного виконання делегованих державою повноважень органи місцевого самоврядування знову, як і в попередні роки, змушені були відволікати значну частку своїх і без того мізерних ресурсів від реалізації власних повноважень, покладених на них законодавством. Від цього постраждали житлово-комунальна, тран-

Таблиця 3

Співвідношення власних та делегованих повноважень із власними доходами та трансфертами місцевих бюджетів, тис. грн.

Показник	2013	2014	2015	Відхилення (+,-) в сумі звітнього періоду до	
				2013 року	2014 року
Всього делеговані повноваження	746 563,20	700204,8	896958,9	150395,7	196754,1
Трансферти	446891,8	525380,3	747325,9	300434,1	221945,6
Всього власні повноваження	288515,7	297633,7	490835,2	202319,5	193201,5
Власні доходи	597586	544836,3	700901,1	86177,6	157857,8

Таблиця 4

Розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету

Показник	Характеристика показника	Вага
Коефіцієнт самостійності (K_c)	Показує міру залежності фінансових можливостей місцевих органів влади під час фінансування видатків місцевого бюджету від трансфертів із державного бюджету.	0,2
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету ($K_{в(3)}$)	Показує міру впливу державних органів влади на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки між значенням чисельника і сумою трансфертів існує прямо пропорційна залежність.	0,1
Коефіцієнт бюджетного покриття ($K_{бп}$)	Показує відповідність доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на місцеві органи влади.	0,2
Коефіцієнт трансфертів до місцевих бюджетів (K_{63})	Показує міру залежності місцевих органів влади від фінансування з державного бюджету.	0,1
Коефіцієнт податкової самостійності ($K_{пс}$)	Показує взаємозв'язок між обсягами податків, які збираються до місцевого бюджету, та доходами місцевого бюджету.	0,2
Коефіцієнт відносної бюджетної забезпеченості ($K_{вб3}$)	Призначений для оцінки рівномірності забезпечення населення бюджетними послугами.	0,2

спортна сфери, програми місцевого розвитку, якість відповідних суспільних послуг.

Отже, перейдемо до розрахунку показників фінансової автономії, а саме до визначення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості бюджету м. Чернівці за 2013–2015 рр., що є основною фінансової автономії.

Для оцінки фінансової автономії місцевих бюджетів використаємо інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості місцевого бюджету, який ґрунтується на коефіцієнтах фінансової стійкості з урахуванням значущості (ваги) кожного з них [6, с. 10]:

$$K_{\text{інт}} = \sum_{i=1}^n K_i \times V_i, \quad (1)$$

де K_i – значення i -го коефіцієнта;

V_i – вага i -го коефіцієнта ($\sum V=1$). Присвоюється на погляд експерта залежно від значущості коефіцієнта.

За результатами експертизи коефіцієнтам, які використовуються у розрахунку, було призначено таку вагу (табл. 4):

Отже, для визначення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевого бюджету доцільно розрахувати таку систему показників:

1. Коефіцієнт самостійності місцевих бюджетів:

$$K_c = VD/D, \quad (2)$$

де VD – власні доходи місцевого бюджету;

D – загальна сума доходів місцевого бюджету.

2. Коефіцієнт вилучення (залучення) коштів до місцевих бюджетів:

$$K_{в(3)} = ЗД/Т, \quad (3)$$

де $ЗД$ – доходи місцевого бюджету без трансфертів;

$Т$ – загальна сума трансфертів, що надійшли до місцевого бюджету.

3. Коефіцієнт бюджетного покриття:

$$K_{6п} = B/D/B, \quad (4)$$

де B – загальна сума видатків місцевого бюджету.

4. Коефіцієнт бюджетної залежності:

$$K_{6з} = T/D \quad (5)$$

5. Коефіцієнт податкової самостійності:

$$K_{пс} = ПН / VD + ЗД, \quad (6)$$

де $ПН$ – податкові надходження місцевого бюджету.

6. Коефіцієнт відносної бюджетної забезпеченості:

$$K_{в6з} = D_m / D_{укр}, \quad (7)$$

де D_m – доходи місцевого бюджету в розрахунку на одного мешканця по місту;

$D_{укр}$ – доходи місцевого бюджету у розрахунку на одного мешканця по Україні.

Вважається, що чим ближче значення інтегрального коефіцієнта наближується до одиниці, тим вищою є фінансова стійкість місцевих бюджетів.

Отже, перейдемо до розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету, що є основою фінансової самостійності місцевих бюджетів та дані відобразимо в табл. 5.

Коефіцієнт самостійності показує міру залежності фінансових можливостей місцевих органів влади під час фінансування видатків місцевого бюджету від трансфертів із державного бюджету, зменшення показника є негативною динамікою, що ми бачимо в 2015 р. порівняно з 2013 р. Значення даного коефіцієнта є достатньо низьким.

Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету показує, що державні органи влади значною мірою впливають на формування доходів місцевих бюджетів, проте позитивною є динаміка до зменшення коефіцієнта до 0,390 у 2015 р.

Коефіцієнт бюджетного покриття вказує на недостатність доходів бюджету м. Чернівці для покриття повноважень, покладених на місцеві органи влади, про що свідчить низьке значення коефіцієнта за аналізовані періоди.

Значення коефіцієнта бюджетної залежності свідчить про зростання ролі державного

Таблиця 5

Динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету м. Чернівці за 2013–2015 рр.

Показники	Роки			Вага коефіцієнта
	2013	2014	2015	
Коефіцієнт самостійності (K_c)	0,309	0,235	0,282	0,2
Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету ($K_{в(3)}$)	0,614	0,556	0,390	0,1
Коефіцієнт бюджетного покриття ($K_{6п}$)	0,312	0,252	0,295	0,2
Коефіцієнт бюджетної залежності ($K_{6з}$)	0,43	0,49	0,52	0,1
Коефіцієнт податкової самостійності ($K_{пс}$)	0,733	0,853	0,818	0,2
Коефіцієнт відносної бюджетної забезпеченості ($K_{в6з}$)	0,871	0,962	1,096	0,2
Інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості	0,700	0,712	0,763	-

бюджету та зростання фінансування до 52% з боку державного бюджету, що теж негативним чином впливає на фінансову самостійність місцевого бюджету.

Значення коефіцієнта податкової самостійності вказує на зростання частки податкових надходжень, що є позитивною динамікою, оскільки податки є стабільним та прогнозованим джерелом надходжень до місцевих бюджетів.

Значення коефіцієнта відносної бюджетної забезпеченості вказує на рівномірність забезпечення населення бюджетними послугами.

Загалом, можемо зробити висновки про зростання інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості, що свідчить про динаміку зростання фінансової стійкості місцевого бюджету, оскільки вважається, що чим ближче значення інтегрального коефіцієнта наближується до одиниці, тим вищою є фінансова стійкість місцевих бюджетів.

Висновки з цього дослідження. Отже, органи місцевої влади не мають на достатньому рівні фінансових ресурсів для виконання покладених на них функцій та завдань. Особливо тяжке становище спостерігається щодо забезпеченості власними доходами, рівень яких знаходиться на вкрай низькому рівні та не може забезпечити фінансування власних повноважень.

У сучасній відкритій економічній системі підвищення фінансової самостійності місцевого самоврядування є необхідною умовою стимулювання економічного розвитку регіону. Практичне досягнення цілей регіонального розвитку, висвітлених у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. (прийнята Кабінетом міністрів України 21 листопада 2013 р.), вимагає модернізації принципів фінансування регіонального розвитку, насамперед – із місцевих бюджетів. У таких умовах необхідною є зміна форм та інструментів наповнення місцевих бюджетів і розширення їх дохідних джерел. Натомість нещодавні реформи у сфері державних фінансів не дали змоги сформувати фінансово потужну базу для місцевого самоврядування. Серед основних проблем у цій сфері виокремимо такі.

1. Значна частка державних трансфертів у дохідній частині місцевих бюджетів.

Тривала неможливість забезпечити місцеві бюджети за рахунок власних джерел надходжень призводить до зменшення частки власних доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті і, відповідно, до необхідності фінансового вирівнювання, що, звичайно,

зменшує рівень фінансової автономії місцевого самоврядування. Принцип покриття нестачі фінансових ресурсів у регіонах трансфертами із державного бюджету, що широко застосовується у регіонах, є дестимулюючим для активізації використання внутрішнього потенціалу розвитку регіону. Окреслена проблема має два фокуси розгляду: по-перше, низька частка в структурі доходів бюджету м. Чернівці власних доходів, по-друге, їх надмірна залежність від офіційних трансфертів із державного бюджету.

2. Недосконалість системи короткострокового планування доходів місцевих бюджетів та нереалістичність плану доходів. Закладення помилок уже на етапі планування доходів місцевих бюджетів обумовлює недоотримання таких надходжень, що суттєво ускладнює процес виконання бюджету впродовж усього звітного періоду.

3. Відсутність ефективного громадського моніторингу та контролю виконання місцевих бюджетів. Серед викликів, що суттєво впливають на ефективність діяльності і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, слід відзначити поступовий відхід від політики, що транслює рішення центрального органу виконавчої влади, до політики, що більшою мірою формується саме на місцевому та регіональному рівнях, відповідає інтересам та прагненням місцевої громади. Своєю чергою, це потребує активного залучення громадськості, громадських організацій, представників бізнес-середовища та ЗМІ до моніторингу та контролю формування та реалізації такої політики, зокрема в частині її фінансового забезпечення. У даний час діяльність органів місцевого самоврядування характеризується недостатньою відкритістю заходів із реалізації бюджетного процесу. Серйозною проблемою є недостатня доступність бюджетної інформації, а також важкий для сприйняття формат її подання.

Означені проблеми та їх глибина доводять необхідність здійснення комплексного і системного реформування в напрямі:

– закріплення за місцевими органами влади в повному обсязі бюджетоутворюючих податків і зборів, оскільки, провівши аналіз у другому розділі, бачимо, що бюджет м. Чернівці є дотаційним, тобто велика частка коштів (близько 50%) надходять до бюджету за рахунок офіційних трансфертів від державного бюджету;

– підвищення ефективності функціонування комунальних підприємств на місцевому

рівні та на підставі цього збільшення доходних надходжень у місцеві бюджети, оскільки, за нашими дослідженнями, сума податку на прибуток підприємств комунальної власності, зросла на 246,9 тис. грн. порівняно з 2014 р.;

– впровадження системи оцінки фінансового становища та якості управління фінансами місцевих органів влади. При цьому оцінка ступеня реалізації фінансового потенціалу території фактично буде об'єктивною оцінкою якості державного управління даною територією. У кінцевому підсумку це буде стимулювати використання прогресивних методів і підходів щодо вдосконалення фінансової діяльності та фінансової дисципліни, що, своєю чергою, підвищить ефективність використання фінансових ресурсів бюджету м. Чернівці;

– забезпечення інвестування на основі стимулювання інноваційної моделі розвитку із

застосуванням системи пільг, подолання регіональних дисбалансів та браку фінансового потенціалу територій із використанням механізму технопарків та надання державної підтримки інвесторам за виконання низки умов. Тому, на нашу думку, стимулювання інновацій, упровадження системи пільг як податкового, так і неподаткового характеру, надання державної підтримки потенційним інвесторам дало б змогу підвищити інвестиційну привабливість м. Чернівці та забезпечило б модернізацію галузей економіки та виробничої діяльності, що, своєю чергою, сприятиме зростанню фінансової самостійності місцевого самоврядування.

На нашу думку, втілюючи в реальність дані напрями реформування, значно збільшиться рівень фінансової самостійності бюджету м. Чернівці, а також дасть можливість ефективного його використання в подальшому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: [підручник] / За ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
2. Повстяна А.С. Забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування / А.С. Повстяна // Економіка та держава. – 2010. – № 6. – С. 122–124.
3. Глущенко Ю.А. Місцеві бюджети України в процесі реалізації фінансової децентралізації / Ю.А. Глущенко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 2. – С. 106–112.
4. Свиридов І.І. Сучасний стан правового забезпечення самостійності місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування / І.І. Свиридов // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 1. – С. 340–345.
5. Козинець І.Г. Фінансова самостійність місцевих бюджетів: проблеми забезпечення / І.Г. Козинець // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (2). – С. 111–114.
6. Гончарук Я. Методологія визначення фінансової стійкості регіону / Я. Гончарук, І. Жук // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 3–4. – С. 9–12.